

“VAR” VE “YOK” SÖZCÜKLERİNİN MORFOLOJİK KİMLİĞİ*

Serkan ÇAKMAK**

ÖZET

Türkçe dil bilgisi kitaplarının çoğunda diğer sözcük türlerinden ayrı bir başlık altında değerlendirilen “var” ve “yok” sözcüklerinin sentaktik bir takım özellikleri gerçekten onların biçimbilgisel tasnifini zorlaştırmaktadır.

Çoğu dilde muadilleri bulunmayan söz konusu bu iki sözcük, diğer dillerin sahiplik anlamı bildiren fiilleriyle aynı görevi yerine getiriyor olmaları yönüyle de eylemlere benzemektedir. Tabii ki böylesi bir durum “var” ve “yok” sözcüklerinin morfolojik kimliğine dair mevcut belirsizlikleri daha da artırmaktadır.

“var” ve “yok” sözcüklerinin morfolojik kimlik karmaşasını çözmek için onların sözcük türleri içerisinde hangi türle sentaktik, morfolojik, etimolojik ve semantik ortaklıklar paylaştıklarını irdelemek gerekir. “var” ve “yok” sözcüklerinin birçok yönleriyle benzedikleri sözcük türünü tespit etmek, nihai anlamda bu sözcüklerin morfolojik sınıfını da belirlemek demektir.

Bu çalışmada öncelikle “var” ve “yok” sözcüklerinin dil bilgisi kitaplarında hangi başlıklar altında ve hangi sözcük türüne dâhil edilerek ele alındığı ifade edildikten sonra bu sözcüklerin sıfat türünden sözcüklerle etimolojik, morfolojik ve sentaktik benzerliği sırasıyla incelenmiştir.

Bu incelemeler yapılırken gerektiğinde tarihi ve çağdaş Türk dillerine de başvurulmuş ve onlardan da örnekler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: var, yok, morfolojik, sözcük, tür

MORPHOLOGICAL IDENTITIES OF "VAR" AND "YOK" WORDS

ABSTRACT

Some syntactic properties of "var" and "yok" words which are dealt under different caption from other word types, really have complicated morphological classification of these words.

Above mentioned two words that their counterparts don't exist in most of languages, akin to verbs in terms of sharing same duties with verbs of else languages which express ownership. Naturally, this

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: serkancakmak@msn.com

circumstance augment available uncertainties relating to morphological identities of "var" and "yok" words.

In order to solve problem of uncertainties about morphological identities of "var" and "yok" words, have to investigate which word type share syntactic, morphologic, etymologic and semantic features with these words. To determine word type which "var" and "yok" words resemble many respects means to detect morphologic class of these words.

In this paper, firstly, we expressed which caption and word type have "var" and "yok" words been presented in grammar books then, dealt respectively etymologic, morphologic and syntactic sameness between these words and adjectives.

During this research, examples taken from historical and contemporary Turkic languages were applied in the event that these were found necessary.

Key Words: var, yok, morphologic, word, type

Giriş

Türkiye Türkçesinde genel olarak isim, sıfat, edat (Gencan 2001: 393-396; Demir 2006: 450-452; Kükey 1973: 133-134) olarak karşımıza çıkan “var” ve “yok” sözcüklerinin “var gücüyle”, “yok yere” ve “yok pahasına” gibi kalıplaşmış birkaç örnek dışında sıfat tamlaması oluşturmayı, cümle içerisinde diğer isimlerden farklı olarak eksiz biçimde cümlenin öznesi olamayışı bu sözcüklerin morfolojik statüsünün belirlenmesinde zorluk yaratmaktadır.

Türkçede sözcüklerin dilbilgisel ulamlarını tespit etmeye yarayan ekler (isim ve fiil çekim ekleri) Türkçenin sözcüklerini temel olarak iki sınıfa (isim ve fiil) ayırmayı mümkün kılmaktadır (Ergin 2004: 169-170). İsim işletim ekleriyle (hal, iyelik) çekimlenmesi nedeniyle “var” ve “yok” sözcükleri öncelikli olarak gramer bakımından isim ulamına dâhildir.

“Var” ve “yok” sözcükleri isim işletim ekleriyle çekimlenmesi hasebiyle isim ulamında değerlendirilmekle birlikte cümle içerisinde özne olarak yer alamayışı, bir cümlenin yüklemi olarak pek sık kullanılması¹ (Gencan 2001: 393; Demir 2006: 450) ve bir nesnenin/kavramın oluşunu/olmayışını bildirmeleri yönüyle anlamsal açıdan fiil ulamına dâhil edilmektedir (Börekçi 2009: 146-147; Clauson 1972: 353).

İsimler gibi özne olamaması ve anlamsal olarak bir şeyin oluşunu/olmayışını ifade etmesi yönüyle fiillere benzetilen “var” ve “yok” sözcükleri, fiillerin sınırlı birleşim değerine karşın her eyleyenle birleşebilme özelliğine sahip olmaları yönüyle de genel fiil olarak ele alınsa da (Börekçi 2009: 147) aslında bu sözcükler anlamsal olarak bir nesnenin/kavramın oluş/olmayışını ifade etmekten ziyade bir nesnenin/kavramın tıpkı iyi veya kötü olması gibi birbirine zıt iki vasfı taşıyıp taşımadığını ifade etmektedir.² Şayet bu sözcükler birer fiil olsaydı, birbirlerinin tıpkı ‘ol- ve olma-

¹ Bu nedenle olsa gerek ki bazı araştırmacılar var sözcüğünün Eski Türkçedeki şeklini “bar Yükleme Adı” başlığı altında ayrıca incelemişlerdir (Tekin 2003: 168)

Ayrıca Louis Bazin’in sıfatların Türkçede çoğunlukla yüklem olarak kullanıldığına işaret ettiği bir yerde “var” ve “yok” sözcüklerini de sıfatlar arasında sıralamasını burada dile getirmek gerekir: “Sıfatların çoğu (isim cümlelerinde) yüklem olarak kullanılır. Bunlardan en çok kullanılanları zikredelim. bār = Osm. var ‘var’, yōq ‘yok’ = Osm. yoq ‘yok’...” (2010: 564)

² “Yok” sözcüğünün “var”ın olumsuzu olarak kullanıldığı tek durum, sahip olamama durumudur. Diğer durumlarda ise “yok” sözcüğünü “var”ın olumsuzu değil karşıtı olarak değerlendirmek gerekir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

' (to be and **not** to be) fiillerinde görüldüğü gibi olumsuz şekilleri hâlinde bulunurlardı. Hâlbuki birbirlerinin 'olumsuz'u / 'değil'i olmaktan çok, bazı sıfatlarda olduğu gibi (güzel-çirkin, iyi-kötü, uzun-kısa) karşıtıdır (Demir 2006: 450).

Öte taraftan “var” ve “yok” sözcüklerinde eylemsel anlamı bildiren sözcüğün kendisi değil, sözcükten sonra tüm isimleri, yüklem ismi de dâhil, yüklemleştiren ve geniş zaman kipinde eksiltelen yani sözdizimi içinde sıfır (ø) morfemle işaret edilen ‘ol-’/ ‘er- > i-’ ek fiilleridir³ (Gencan 2001: 393). Muhtemelen “var” ve “yok” sözcüklerinin anlamında sezilen eylem bildirimi bu sözcüklerin kökeninde bir eylem bulunmasıyla da ilişkilidir.⁴

Ulamsal olarak rahatlıkla isim grubuna dâhil edebilecek olan “var” ve “yok” sözcükleri, sıfatlarla birçok noktada benzerlik göstermektedir. Şayet “var” ve “yok” sözcükleri için kelime türleri içerisinde bir ad konacaksa bu ad, söz konusu sözcüklerin kelime türleri içerisinde birçok yönden benzedikleri **sıfat** olmalıdır. Bu çalışmada “var” ve “yok” sözcüklerinin sıfat türündeki sözcüklerle benzerlikleri farklı açılardan ifade edilecektir.

Etimolojik Açıdan Var ve Yok Sözcüklerinin Değerlendirilmesi

A. Var sözcüğünün etimolojik değerlendirmesi:

Batı Türkçesinde söz başındaki b'lerin bazı sözcüklerde v'ye dönüşmesi (*bar* > *var*, *bir* > *vir*-, *biribi*- > *viribi*- “göndermek”) (Özkan 2009: 107) nedeniyle Eski Türkçe döneminde ‘bar’ şeklinde karşımıza çıkan “var” sözcüğünün kökeni, ‘*bar-’ fiiline ve bu fiilin geniş zaman partisibi olan /^o r/ ekini almış şekline (*bar-ır > bar) dayandırılır (Gabain 2007: 34, 121). ‘Var’ sözcüğünün (var ol-) anlamına gelen muhtemel bir ‘*bar-’ kökünden bu şekilde türetilmesi makul görünmektedir. Eğer Eski Türkçe ‘bar’ sözcüğü böyle bir türeyiş merhalesi geçirmiş ise fiile eklenen geniş zaman partisip ekinin “/^o r/” hece yutumu hadisesine uğrayarak kaybolması mümkündür.

Var sözcüğünün kökenine dair bir başka görüşte de ‘bar’ sözcüğünün menşei olarak Moğolca ‘bay-’ (ol-, mevcut ol-, var ol-) fiilinin kökeninde yer alan muhtemel ‘*ba-’ fiili gösterilir (*ba-y-) ve bu fiile eklenen şimdiki zaman eylem sıfatı eki /^o r/ vasıtasıyla olduğu (*ba-r > bar) (Tekin 2003: 169) ifade edilir. Var sözcüğünü Moğolca bir başka sözcüğe “barı-” (tut-, ele geçir-, mal sahibi ol-)⁵ bağlayanlar da bulunmaktadır. (Nişanyan 2010: 654) Sözcük, böyle bir kökten türemiş (barı-r > barır > bar) olsa dahi sondaki /^o r/ biçimbirimi geniş zaman partisip ekinden başkası değildir. Bununla birlikte var sözcüğünün kökenini Türkçe ‘bağla-’ anlamındaki “ba-” fiiline dayandıranlar da sondaki /-r/ ekini geniş zaman partisibi olarak değerlendirmektedir. (Gülensoy 2007: 1010; Hamilton 1998: 172)

³ Ancak ek fiilin “var” ve “yok” sözcüklerini yüklemleştirmesi ve bu sözcüklerin Türkiye Türkçesinde birkaç örnek dışında sıfat tamlamasının tamlayanı olmayışı bu sözcüklerin sıfat olmalarına hâlel getirmez. Var ve yok sözcüklerinin çoğunlukla cümlede yüklem oluşunu, niteleyenin nitelenenden önce gelmesi durumunun yüklemlik bağlantı gibi yeni bir bağlantı biçimine dönüşmesinin [‘büyük ev’, ama ‘ev büyük (tür)’ gibi] (Baskakov 2011: 31) genelleşmesi olarak açıklamak daha doğru olacaktır.

⁴ “Var” ve “yok” sözcüklerinin eylem anlamı taşımasının bir başka nedeni de diğer dillerde *sahip ol-/olma-* anlamına gelen bir fiilin yüklem olarak kullanıldığı (Deny 1941: 789) cümlelerin Türkçede “var” ve “yok” kelimeleriyle oluşturulmasıdır. Yani diğer dillerde *sahip olmak/olmamak* cümle düzeyinde bir eylem (act) ile karşılanırken Türkçede “var” ve “yok” sözcükleri ile birlikte sahip olunan/olunmayan nesneyi/kavramı temsil eden sözcüğe eklenen iyelik eki yapısıyla karşılanır.

Örneğin:

İngilizce	I have got text book / I haven't got text book
Farsça	من کتاب درسی دارم / من کتاب درسی ندارم
Türkçe	Ders kitabım var / Ders kitabım yok

⁵ Moğolca kaynaklı bu fiilden türemiş başka bir sözcük de Eski Türkçede yer alan, /-m/ fiilden isim yapma ekiyle kurulmuş olan “barım: mal, mülk, servet”dir (Tekin 2003: 91).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Yukarıdaki etimolojiler doğrultusunda, var sözcüğünün kökeni, farklı anlamlar bildiren Moğolca veya Türkçe bir fiile dayandırılmakta ve bu fiil kökü /^o r/ ekiyle isim şekline sokulmaktadır.

/^o r/ ekinin Türkçedeki işlevleri geçmişten günümüze⁶ hep isimden kalıcı/geçici sıfatlar yapmak ve geniş zaman ifade eden yüklem ismi oluşturmaktır (Gabain 2007: 58).

Çünkü bu ek, kalıcı kavramlar türettiği sözcükler istisna tutulursa, Türkçenin yan cümleler oluşturmak için sıklıkla kullandığı geniş zaman sıfat-fiil eki olan /^o r/'dan başkası değildir (Korkmaz 2003: 104).

Var sözcüğüyle ilgili bütün etimolojik tahlillerin bir fiile dayanması, söz konusu sözcüğün, anlamları farklı bu fiillerden /-(I)r/ ekiyle türemiş olması ve bu ekin Türkçede her dönemde kalıcı/geçici sıfatlar yapan sıfat-fiil (İng. participle) eki olması; “var” sözcüğünün Türkçe/Moğolca bir fiilden türemiş sıfat olduğunu göstermektedir.

B. Yok sözcüğünün etimolojik değerlendirmesi:

Türkçenin en eski metinlerinde (Orhon Yazıtları) dahi herhangi bir ses değişikliğine/hadisesine uğramaksızın bugünkü şekliyle (yok) görebildiğimiz “yok” sözcüğü, yod- ‘kaybol-, yok ol-’ fiiliyle aynı kökten türemiştir. Bu kök, çekimli haliyle bazı eserlerde “*Şamurümdaṭı ...ayṭı na...şı yoduñ*” (Dilçin 1991: 494), “*Barça öldi yop tükendi küfr ü zulmet [bidjati]*”, “*boyuñni süñüküñni yop mu turur-sen...*” (Ata 1997: 32,325) karşımıza çıkan yo-: ‘yok ol-’ fiilinden başkası değildir.

“Yok” sözcüğünün “yo-”fiilinden türeyişinde rol oynayan ek, Eski Türkçe döneminden beri fiil köklerinden adlar türeten /-(I)K/⁷ ekidir. Bu ekin iki işlevi vardır. Bunlardan birincisi, eylem sonucu ortaya çıkan nesneyi veya kavramı bildiren adlar [emge-: ‘acı çek-’ > emgek ‘acı, dert, sıkıntı’, köp- ‘köpür-’ > köp-ük, közün- ‘görün-’ > közün-ük ‘çadır penceresi’, (Tekin 2003: 91) ele- > ele-k, dile- > dile-k döse- > döse-k (Ergin 2004: 188)] türetmek; ikinci ve yaygın işlevi ise edilen anlamlı (Banguoğlu 2007: 248), “*harekete uğramış olan,*” “*yapılmış, bitmiş anlamı veren ve -miş ekiyle denkleşen sıfatlar*” [biti-k, düş-ük, sol-uk, uyan-ık, buna-k, al-ık, uyuş-uk (Korkmaz 2003: 85)] türetmektir. Ancak söz konusu ekle fiilden türetilmiş sözcüklerin niceliği karşılaştırıldığında bu ekin daha ziyade sıfat görevinde sözcükler kurduğu (Hatiboğlu 1981: 80) görülecektir.

“Yok” sözcüğünün anlamına bakıldığında /-(I)K/ ekinin burada, yo- ‘yok ol-’ fiilinden “yok olmuş” anlamında bir sıfat türetmiş olduğu açıktır. Bununla beraber tıpkı yok sözcüğü gibi /-k/ ekiyle, tek heceli ve ünlü ile biten bir fiilden türeyen sıfatlar da mevcuttur: sa- ‘dikkatli ol-’ > sak ‘uyanık, dikkatli’, *to- ‘doy-’ > tok

Köken itibarıyla yo- ‘yok ol-’ fiiline dayandığı bilinen “yok” sözcüğü, çoğunlukla yapılmış, edilmiş anlamlı sıfatlar türeten /-K/ ekiyle oluşturulduğu ve anlam açısından değerlendirilmediği için sıfat olarak değerlendirilmelidir.

⁶ Bu sıfat fiil ekinin tarihi Türk lehçelerindeki kullanımına ilişkin daha fazla bilgi için: (Bayraktar 2004: 62-68)

⁷ Bu ek, -Ik/-Uk eki ile yapılmış türetilmelerde “olmuş, bitmiş olanı gösterme ve -miş ekine koştur bir işlev taşıma” özelliği gördüğü için eki Eski Türkçe -yUk ekine bağlanabilir. (Korkmaz 2003: 85)

/+IİK/ ve /+II/ - /+sIz/ Biçimbirimlerinin Tanıklıkları

1. /+IİK/ Biçimbirimi

/+IİK/ eki, “Türkçede genel olarak eklendiği sözcüğe ‘tahsis ve bir şey için’⁸ anlamı veren adlar türetmektedir” (Korkmaz 2003: 55); bu nedenle genelde adlara eklenerek “içinlik” sıfatları yapan (Banguoğlu 2007: 193) bu ek, kalıcı kavram işaretleri de meydana getirir (Ergin 2004: 155). /+IİK/ eki, ad kategorisinde yer alan sözcüklere eklendiğinde mekân (saman+lık, kömür+lük, çift+lük...), meslek (bankacı+lık, avukat+lık, doktor+lük...), ideoloji ve inanç (devrimci+lük, Atatürkçü+lük, Türkçü+lük...), bir nesnenin bolca bulunduğu yer isimleri (kaya+lık, zeytin+lük, ağaç+lük...) meydana getirir.

Adlara eklendiğinde bahsi geçen kalıcı adları ve sıfatları oluşturan /+IİK/ eki, sıfat kategorisinde yer alan sözcüklere eklendiğinde “iyi+lük, aç+lük, yüce+lük, az+lük, kızgın+lük, bol+lük...” o nitelikte olma durumu bildiren soyut adlar türetir (Börekçi 2009: 34).

“var” ve “yok” sözcüklerinin /+IİK/ ekiyle türeyen ad gövdeleri (varlık ve yokluk) bir mekân, ideoloji, nesne, topluluk, meslek vs. adı değil, tıpkı bu ekin sıfatlara eklenmesi sonucu ortaya çıkan kelimelerde olduğu gibi soyut kavram adlarıdır.

2. /+II/, /+sIz/ Biçimbirimleri

Bu iki biçimbirim, birbirlerinin “olumsuzu”, “değili”dir. Dolayısıyla bu ekler addan o ada sahip olan veya sahip olmayan anlamlarında nitelik sıfatı yapma eki olarak ele alınmaktadır⁹ (Korkmaz 2003: 54, 64; Ergin 2004: 159, 160; Banguoğlu 2007: 201).

İster yapım eki ister çekim eki olarak değerlendirilsin, söz konusu eklerin ortak vasıfları, bir ada eklenmek ve genellikle ondan nitelik adı yani sıfat türetmektir.¹⁰ /+II/ ve /+sIz/ eklerinin bu özellikleri onların sıfatlara eklenmediğini göstermektedir.

Bu ekler şayet sıfatlara getirilecek olursa adlarda olduğu gibi o ada sahip olan anlamında nitelime sıfatı türetmezler¹¹. Eksiltili (eliptik) bir yapıyla karşımıza çıkarlar. Örneğin, (mavi+li çocuk < mavi (elbise)+li çocuk) sıfat tamlamasında /+II/ ekinin eklendiği sözcük aslında “mavi” sıfatı değil derin yapıda saklı bulunan “elbise” sözcüğüdür.

/+sIz/ ekinin nadiren sıfatlara eklenerek sıfat türettiği kimi örnekler¹² mevcut olsa da bu örneklerin sayısı azdır.

⁸ Hemen her isimle yaygın kullanımı ve için anlamı katması nedeniyle bazı gramer kitaplarında içinlik hâli olarak değerlendirilmiştir. (Banguoğlu 2007: 193)

⁹ Bu ekler, işlek kullanımları açısından çekim eklerine yaklaştırılmış (Ergin 2004: 159) ve hatta bazen *donanma hali/kimli hali* ile *giderme hali/kimsiz hali* (Banguoğlu 2007: 192, 201) veya *varlık hali* ve *yokluk hali* (Börekçi 2000: 16, 17) gibi adlarla durum eki olarak değerlendirilmişlerdir.

¹⁰ “Genellikle sıfat yapıyor” demek daha doğru olur. Nitekim /+II/ ekinin “*Evden şemsiyeli çıkmıştım, Oraya arabalı gitmeli.*” (Banguoğlu 2007: 192) cümlelerinde birliktelik ve vasıta hâli işlevinde ve ile edatı ile aynı görevde kullanıldığı görülmektedir.

¹¹ Sıfatlara eklenebilen ve çoğunlukla iki (ince+li kalın+lı, edgü+li ayıp+lı, büyük+lü küçük+lü, iri+li ufak+lı...) nadiren üç (sü+li, aş+lı, kertgünc+li üçegü) karşıt ya da yakın anlamlı kelimelerle karşımıza çıkan (Erdal 2004: 166) /+II/.../+II/ eki, sıfat yapan /+II/ (Eski Türkçedeki şekli ile /+IIG/) ekinden farklıdır. Batı Türkçesinde son sesteki g ve π ların düşmesi neticesinde bugün sıfat yapan /+II/ ekiyle sesletim bakımından arasında bir fark kalmamıştır. (Ergin 2004: 172) Bu nedenle işlev bakımından sıfat yapan /+II/ ekiyle bir arada birliktelik ve sıralama ifade eden ve “ve” bağlacıyla aynı vazifeyi yerine getiren (Alyılmaz 1994: 16), Eski Türkçe döneminden günümüz Türkçesine kadar kullanılan /+II/.../+II/ ekini ayırmak gerekir. (Karaağaç 2012: 273)

İşte sıfatlara eklenen /+II/ eki, bağlaç vazifesindeki /+II/.../+II/ ekinden başkası değildir. Zaten yalnızca, ikilemeler ve nadiren üçlemelerde görülmesi de bağlaç olduğunun göstergelerindedir.

¹² Ölçünlü Türkiye Türkçesinde uygun+**suz**, hoşnut+**suz**; halk dilinde memnun+**suz**, mümkün+**süz**, layık+**sız** (Banguoğlu 1974: 202) eksik+**sız**; Eski Türkçede bek ‘katı, sağlam’ > bek+**sız** ‘dayanaksız, zayıf’, meñü ‘ebedi, sonsuz’ > meñü+**süz**

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

/+II/ ekinin Türkiye Türkçesinde sıfat üzerine eklendiği örnekler, **zor**, **delik**, **çetrefil**, **son** ve **güç** sıfatlarının üzerine eklenerek oluşturduğu **zorlu**, **delikli**, **çetrefilli**, **sonlu** ve **güçlü** vb. gibi birkaç sözcükle sınırlıdır.

Her ne kadar her iki ekin de bir sıfat üzerine eklenerek sıfat oluşturduğu örnekler mevcutsa da işleklik dereceleri çekim eki düzeyine ulaşmış bu eklerin yegâne görevinin isimlerden vasıf isimleri yapıyor oluşu (Ergin 2004: 159-160; Banguoğlu 2007: 194, 201; Boz 2012: 31-32) ve isim türündeki bütün sözcüklere eklenebilmelerine rağmen¹³ sıfatların hemen hemen hepsine eklenemiyor olmaları, (güzel+**li/siz**, küçük+**lü/süz**, soğuk+**lu/suz**, kısa+**lı/sız**...) bu biçimbirimleri sıfat türünü belirlemede bir ölçüt hâline getirmektedir.

Bu ölçütle değerlendirildiğinde “var” ve “yok” sözcüklerinin /+II/¹⁴ ve /+sIz/¹⁵ eklerini alamayışı (var+**lı/sız**, yok+**lu/suz**) bu sözcüklerin sıfat olmalarıyla ilişkilidir.

Var ve Yok Sözcüklerinin Tamlayan Olarak Yer Aldıkları Sıfat Tamlamaları

Var ve yok sözcükleri, daha önceden de bahsedildiği üzere Türkiye Türkçesinde yalnızca “*var gücüyle*”, “*yok yere*” ve “*yok pahasına*” gibi birkaç kalıplaşmış örnekte sıfat tamlamasının tamlayanı durumunda kullanılmaktadır.

Türkçede “*sıfatlar genellikle tamlama biçiminde kullanılır.*” (Atabay vd. 1983: 73) ve “*Türkçenin sentaksında, belirten/niteleyen öge; bir anlam ögesi ise belirttiği/nitelediği anlam ögesinden önce getirilir*” (Gemalmaz 1995: 2). “Var” ve “yok” sözcükleri birer anlam ögesi olduklarına göre şayet bir ögeyi niteliyorlar ise yani bir sıfat iseler niteledikleri ögeden önce getirilmeleri ve tamlama içersinde yer almaları gerekir. Ancak yukarıdaki örnekler dışında bu sözcüklerin tamlama oluşturmamaları onların asli türlerinin sıfat olmalarını zedeleyici mahiyettedir.

Var ve yok sözcükleri her ne kadar Türkiye Türkçesinde böyle birkaç örnekte sıfat tamlaması oluşturmuş olsa da Türkçenin tarihî ve modern lehçelerinde bu sözcüklerin tamlama içersinde kullanıldığı örnekler bulunmaktadır: “*edgü kutluπ yalungu...lar üz-e yo... ⊕ ...urug yala urup ‘iyi kutlu insanlar üzerine boş kuru iftira atıp’*” (Ölmez 1991: 28) örneğinde yok sözcüğü boş anlamında bir sıfat olarak **yala** ‘şüphe, bühtan, iftira kuşku’ (Caferoğlu 1993: 183) ismini niteletmekte ve bu sözcükle sıfat tamlaması oluşturmaktadır. Yok sözcüğünün aynı anlamda sıfat olarak kullanıldığı bir başka cümlede ise var sözcüğü de sıfat tamlaması oluşturmaktadır: “*munı munçulayu bilinü u...unu kşanti ...ıslar :: bo titir yo... töz-lüg nom-larta bar töz-lüg nom bütmeği ‘bunu bu şekilde anlayıp bilip af (Kşanti) dilese, (işte) budur boş esaslı öğretilerde (Dharma) var*

‘fani’, çın ‘gerçek, doğru’ > çın+**sız** ‘gerçek olmayan’, tüz ‘uygun, uyumlu’ > tüz+**süz** ‘uyumsuz’, ürlük ‘sabit, değişmez, daimi’ > ürlük+**süz** ‘fani, geçici, ölümlü’ (Erdal 2004: 149).

¹³ Hatta /+II/ ve /+sIz/ eklerinin ek kalıplaşmalarında dahi fiilden geçici isimler yapan mastar/isim-fiil ekleri /-mA/ (/ -**mA**+**II**): ‘vur-malı çalgılar’, /-mA+**sIz**): ‘aktar-masız yolculuk’) ve /-mA/ (/ -**mak**+**II**): ‘ağla-maklı bakışlar’, /-**mAk**+**sIz**+**In**): ‘düşün-meksizin çalıştı’) (Üstünova 2008: 405-410) üzerine geliyor oluşu yani fiilden geçici sıfatlar yapan partisip/sıfat-fiil ekleri üzerine gelmiyor olması, bu eklerin “isim”den sıfat türeten bir ek olmalarıyla ilişkilidir.

¹⁴ Bununla birlikte /+II/ biçimbiriminin var ve yok kelimeleri üzerine eklenerek sırasıyla zengin/varlıklı ve fakir/yoksul anlamlarına gelen sıfatlar türettiği örnekler Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinde karşımıza çıkmaktadır: “*Gizler idi verir idi yohsula / Yidirirdi yokluya hem varluya.*”, “*An yoklu gören nefsin gözüdür / Bilir mi dün kuşu kim gün yüzüdür.*”, “*Kamu kullarum varlu yaradam, kimse kimseden nesne dilemeye.*” (TSVI 1972: 4154, 4647) Ancak bu sadece Eski Anadolu Türkçesi dönemine mahsus kalmış bir örnektir.

Buna benzer bir durum da Türkmencede görülmektedir. Tıpkı var sözcüğünde olduğu gibi /-(A)r/ sıfat-fiil ekinin kalıplaştığı sözcükler üzerine /+II/ ekinin eklendiği görülür: “*üverli (<üv-er-li< öğ-) ‘takdire değer’, kalarlı ‘kalabilecek’*” (Korkmaz 1994: 52). Ayrıca isimden sıfat yapan /+II/ ekinin Eski Türkçedeki şekli olan /+IIG/’ın da edgü ‘iyi’ sıfatı üzerine eklendiği görülür: “*edgüüg çştani ilig gerü yakın barup*” (Müller 1945: 34)

¹⁵ /+sIz/ ekinin yok sıfatına eklendiği şu örnekteki: “*bu tıri-ler yoksuz emgenür-ler birök*” (Müller 1945: 32) durum birbir tercüme nedeniyle ortaya çıkmış olmalıdır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

esaslı öğretini (Dahrma) bitmesi.’ ” (Ölmez 1991: 39) “bir **yok** tözlüg nom-larig bar tip atkanmak-lig tüp .. ikinti **bar** tözlüg nom-larig yok tip aktan-mak-lig tüp erür” (Kaya 1994: 163) Bu örneklerde bar ve yo... sözcüklerinin her ikisi de **nom** ‘öğreti’ sözcünün sıfatı olarak tamlama içerisinde kullanılmıştır.

Kazakçada boş söz anlamındaki **joq söz** ‘retsiz, kıyınsız, bos söz’ (Köbey vd. 2007: 455) birleşik sözcüğünde yok sıfatını tamlama içerisinde tamlanan göreviyle görmekteyiz. Ayrıca yine Kazakçadaki **joq** ‘yok’ sözcüğünün **var olmayan** anlamında ve sıfat görevinde kullanıldığı görülür: “*Täñiriniñ buyruğında da joq nürse.*”, “*Otı joq jer jetim.*” (Tileşov ve Äripbekova 2008: 32, 47)

Özbekçede ise **bâr** ‘var’ sözcüğünün sıfat tamlamasının tamlayan kısmında yer aldığı örnekler bulunur: “*bâr imkoniyatlardan faydalanmaq*”, “*bâr kişiler bilen iş boşlamaq*” (Magrufova 1981: 130). Bunun yanı sıra Özbekçede **bâr** sözcüğünün tamlanan eki almış bir isimden sonra gelerek kendinden sonraki isimle önceki isim arasında sahiplik ilgisi kurduğu ve sıfat görevinde kullanıldığı pek çok isnat grubu örneği mevcuttur: “*puli bâr adam, aqli bâr adam, qizi bâr üy*” (Magrufova 1981: 130).

Sonuç

Ele alındıkları birçok çalışmada müstakil bir başlık altında değerlendirilen var ve yok sözcükleri köken olarak bir fiilden türemiş sıfat olmaları, bazı biçimbirimlerle ilişkilerinin sıfat türünden sözcüklerle bu biçimbirimler arasındaki ilişkiye benzemesi ve söz dizimsel açıdan, tarihi ve çağdaş lehçelerdeki örneklerinin de tanıklıklarıyla, sıfat tamlamalarının tamlanan kısmında yer almaları yönleriyle sıfatlara benzemektedirler.

Bu nedenlerle şayet “var” ve “yok” sözcükleri için bir üst kimlik/başlık önerilecekse bu başlık sıfat olmalıdır.

KAYNAKÇA

- ALYILMAZ Cengiz, **Orhun Yazıtlarının Sözdizimi**, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Ofset Tesisleri, Erzurum 1994.
- ATA Aysu, **Nasrî’-d-din Bin Burhanü’-d-din Rabguzi Kısasü’l-Enbiya (Peygamber Kıssaları) I Giriş – Metin – Tıpkıbasım**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1997.
- ATABAY Neşe vd., **Sözcük Türleri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1983.
- BANGUOĞLU Tahsin, **Türkçenin Grameri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1974.
- BASKAKOV A. N., **Çağdaş Türkçede Kelime Grupları**, Çev.:Oktay Selim Karaca, Kesit Yayınları, İstanbul 2011.
- BAYRAKTAR Nesrin, **Türkçede Fiilimsiler**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2004.
- BAZİN Louis, “Türkmence”, Çev.: Efrasiyap Gemalmaz, **Türkçenin Derin Yapısı**, Belen Yayıncılık, Ankara (2010), s. 55-72.
- BOZ Erdoğan, **Türkiye Türkçesi Biçimsel ve Anlamsal İşlevli Biçimbilgisi (Tasnif Denemesi)**, Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti., Ankara 2012
- BÖREKÇİ Muhsine, **Türkiye Türkçesinde Yapı ve İşlev Bakımından Sözcükler**, Eser Ofset Matbaacılık, Erzurum 2009.
- CAFEROĞLU Ahmet, **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1993.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

- CLAUSON, Sir Gerard, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford University Press, London 1972.
- DENY Jean, **Türk Dili Grameri**, Çev.:Ali Ulvi Elöve, İstanbul Maarif Matbaası, İstanbul 1941.
- DİLÇİN Cem, **Mes; üd Bin Ahmed Süheyl ü Nev-Bahâr İnceleme-Metin-Sözlük**, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1991.
- ERDAL Marcel, **A Grammar of Old Turkic, Library of Congress Cataloging-in-Publication Data**, Brill, Leiden, Boston 2004.
- ERGİN Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Basım, Yayın, Tanıtım, İstanbul 2004.
- GABAIN Annemarie Von, **Eski Türkçenin Grameri**, Çev.:Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2007.
- GEMALMAZ Efrasiyap, “Türkçenin Morfo-Sentaktik Yapısının Fonolojisine Etkileri”, **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S: 3 (1995), s. 1-7.
- GENCAN Tahir Nejat, **Dilbilgisi**, Ayraç Yayınevi. Ankara 2001.
- GÜLENSOY Tuncer, **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü O-Z**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2007.
- HAMILTON James Russell, **Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası Kalyanankara ve Papamkara**, Çev.: Ece Korkut ve İsmet Birkan, Simurg Yayınları, Ankara 1998.
- HATİBOĞLU Vecihe, **Türkçenin Ekleri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1981.
- KARAAĞAÇ Günay, **Türkçenin Dil Bilgisi**, Akçağ Yayınları, Ankara 2012.
- KAYA Ceval, **Uygurca Altun Yaruk Giriş, Metin ve Dizin**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1994.
- KORKMAZ Zeynep, **Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1994.
- KORKMAZ Zeynep, **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2003.
- KÖBEY Huseyin vd., **Qazaq Edebiy Tiliniñ Sözdigi VI. Cilt**, Anis Baspası, Almatı 2007.
- KÜKEY Mazhar, **Uygulamalı Örneklerle Türkçede Filler**, Ankara 1973
- MAGRIFOVA Z. M., **Tolkoviy Slovar Uzbekskogo Yazıka I. Cilt (A-P)**, Russkiy Yazık, Moskova 1981.
- MÜLER, F. W. K. ve GABAIN A. Von, **Çaştani Bey Hikâyesi**, Çev.:S.Himran, Bürhaneddin Erenler Basımevi, İstanbul 1945.
- ÖLMEZ Mehmet, **Altun Yaruk III. Kitap (= 5. Bölüm) (Suvamaprabhasasütra)**, Odak Ofset Yayınları, Ankara 1991.
- Tarama Sözlüğü VI**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1972
- TEKİN Talat, **Orhon Türkçesi Grameri**, Sanat Kitabevi, İstanbul 2003.
- TELİŞOV E. ve ÄRİPBKOVA G., **Urpaqqa Ulapat**, Zerde Paspası, Astana 2008.
- TUFAN Demir, **Türkçe Dilbilgisi**, Kurmay Kitap Yayın Dağıtım. Ankara 2006.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2005.

ÜSTÜNOVA Kerime, **Türkiye Türkçesi Ad İşletimi (Biçim Bilgisi)**, Kesit Yay., Ankara 2008.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

